

Hän oli toverinsa kanssa myöhään illalla saapunut yöpaikkaan, läpimärkänä sateesta. Saatuaan vähän kuivaa ylleen he olivat heittäytyneet kumpikin vuoteelleen lämpimäin ryijyjen ja nahkasten alle ja nukkuneet kohta.

Kun hän aamulla hiljalleen heräsi, ei hän ensin tahtonut mitenkään saada muistiinsa palautetuksi, missä oli ja kuinka oli tänne tullut. Hänen silmäänsä tunki vähän päivänvaloa jostain katon rajasta, mutta alempana, missä hän lepäsi, oli vielä puolihämärä. Vähitellen selvisi hänelle, että hän makasi aitassa, jonka orsilla riippui peitteitä, hameita ja valkeita vaatteita monessa kerroksessa. Seinän rakoihin oli pistetty kukkivia pihlajan ja tuomen oksia, joiden tuoksun hän tunsi sitä suloisempana ja voimakkaampana, kuta enemmän valveutui. Ja vähitellen alkoi korva omistaa ääniä ulkoa. Hevoson kello kalkatti jossain, ja vasikka ynähti. Käki kukahti ylhäällä aivan seinän takana ja sai hänet täysin hereille.

Kuinka hän oli tänne tullut? -- Kuka hän oli? -- Mitä varten hän oli täällä? Hän oli nukkunut mielestään yön niin pitkän kuin olisi siirtynyt toisesta elämästä toiseen. Oli kuin olisi pannut maata pienessä lukukammiossaan Helsingissä, palattuaan sinne maisterinvihkiäis-tanssiaisista keväisenä yönä laakeriseppele päässään -- ja vasta nyt siitä unesta herännyt.

Nyt kukkui niitä kaksi kilvan. Eilen oli satanut koko päivän. He olivat astelleet reput selässä karjateitä, rämpineet soita, eksyneet tieltä ja nähneet talon korkealla mäellä, jonne olivat nousseet läpi vettä valuvien lehtojen. Joku mies oli ollut vastassa, joku nainen oli kulkenut pihan yli ja sieltä takaisin, ja isäntä oli pyytännyt seuraamaan, ja sitten he olivat nukkuneet.

Sanomattoman suloinen tunne valtasi hänet, ja hän koetti uudelleen nukkua. Mutta paistaahan siellä päivä, eihän siellä siis sadakaan eikä tuule! Ja koska käki kukkuu ja vasikat tyytyväisinä ynisevät, niin onhan siis ilma kaunis ja lämmin!

Koko matkan Helsingistä pohjoiseen oli ollut kylmä takatalvi. Oli jo luntakin tuiskuttanut ja tuuli ollut koko ajan luoteessa. Järvetkin olivat vielä paikoitellen jäässä ja lunta korpipaikoissa. Mieliala oli ollut masentunut, minne tulivat. Edellinen vuosi oli ollut hallavuosi. Jos vielä tämäkin, niin on kaikki hukassa -- se oli ollut pelko kaikkialla. Siirtyä sinne Helsingin juhlilta, nähdä nälkäistä karjaa ja kerjäläisiä tiepuolessa horjuvan! Ja kaikki vain odottavat etelätuulta ja sadetta ja paistetta. Ja yht'äkkiä oli tullut sade, ja nyt lupaa tulla paiste.

Suomi, jota hän vain vähän oli ennen nähnyt, oli ollut niin ruma, niin yksitoikkoinen. Missä oli se Savon kehuttu kauneus?

Hän hypähti alas ja aikoi herättää toverinsa. Vuoteesta peitteen alta näkyivät hänen pyöreät kasvonsa, joista nukkuessakin kuvastui tyytyväisyys ja varmuus.

Mutta ei, antaa hänen nukkua, ei hän kuitenkaan välitä luonnosta ja sen kauneudesta.

Hän raotti aitan ovea ja jäi siihen ihmeissään seisomaan. Aamun koi valaisi jo tuulimyllyn siipiä ja kimalteli pihanurmikon ja tuvan turvekaton kastehelmissä. Mutta alempana oleva maisema oli yhtenä ainoana sumumerenä niin pitkälle kuin silmä kantoi. Siellä täällä nousi sen pinnalta esiin joku metsäinen kukkula, ja jotkut mäen rinteellä olevat puut pistivät latvansa sen läpi kuin tulvan sisästä. Mutta

taivas oli kirkas ja poutainen.

Voimatta pidättäytyä kääntyi hän toverinsa puoleen:

-- Nouse ylös, Risto! Tule katsomaan!

-- Anna minun nukkua, urahti toveri.

Hän hiipi hiljaa, varpaillaan käyden märällä nurmikolla, pirtin perään, jossa kasvoi kukkiva, tuuhea tuomi, imien voimaa alla olevasta ruispellosta. Talossa väki vielä nukkui, eikä tuvasta kuulunut luiskahdustakaan, mutta talon ympäristössä kiihtyi kiihtymistään kukunta ja yltyi yltymistään laulu. Koko tuo suuri sumumerikin tuntui soivan. Ikäänkuin sen pohjalta, sen läpi ja pitkin sen loivia laineita kohosi ja kuului satakielten viserryksiä, teerten kuherrusta, sorsan ääntelemistä, vihellystä, piipitystä ja jostain loitolta kosken kohinaa.

Yht'äkkiä haihtui sumu, kohosi kuin kansi vakkasesta, pullahti pilvimuodostumina ylös taivaalle ja paljasti kaiken, mikä oli alhaalla. Hän näki äärettömän avaran metsäisen alueen, niinkuin puolikattilan, jota reunustivat kaikilta tahoilta korkeat vaarat, ja vaarain välissä kimalteli vesijaksoja, suuria selkiä, kaitaisempia jokia ja vuoksia. Siellä täällä oli pykälä vaaran harjanteissa, oli joku asuttu pälvi, viherti joku pelto tai rusotti kaskia rinteillä. Vesistöjen varsilla viherteli lehtoja ja niittyjä kuin reunustimia metsäisissä vaipoissa, joita vedet erottivat toisistaan. Muutamalta ilmansuunnalta vaarain välitse aukeni suunnaton, silmäkantamaton suo, jossa petäjäinen kasvullisuus harveni harvenemistaan keskustaa kohti. Hänen silmänsä haki kirkkoa, mutta ei löytänyt sitä, -- kirkkoa ja pappilaa...

Aamutuuli suhahti tuomessa hänen päänsä päällä, ja joku ovi avautui ja sulkeutui pirttirakennuksessa. Hän palasi takaisin aittaan ja huusi ovelle toverilleen:

-- Nouse ylös katsomaan, Risto!

Mutta toveri vain murahti, toiselle kyljelleen kääntyen:

-- Anna minun nukkua, Antero!

-- Nukkua tällaisena aamuna! Mitä ihanimpana! Mitä suurenmoisimpana! Aurinko juuri nousee, ollaan korkealla mäellä, josta koko luvattu maa eteemme aukeaa. Ylös, unikeko!

Mutta kun toveri vain kiskaisi peitettä puoleensa, antoi hän hänen olla ja heittäytyi itsekin vuoteellaan nahkasteen alle lämmintä hakeakseen. Eikä aikaakaan, kun hänkin taas nukkui.

Hän heräsi siihen, että lattiapalkit kolahtivat ja vuoteen vieressä seisoi nuori nainen puoleksi hänen ylitsensä kumartuneena.

-- Herra olisi hyvä ja ottaisi kahvia.

Se oli tummansiniseen körttipukuun puettu, pitkäpalmikkoinen tyttö, joka katseli häntä suurilla, sinisillä silmillä, kasvot ystävällisessä ilmeessä.

Risto oli jo herännyt ja saanut kahvinsa.

-- Onko tämä teidän aittanne? kysyi hän tytöltä pannessaan tyhjän kuppinsa tarjottimelle.

-- Minun nimissänihan tämä on ollut, sanoi tyttö.

-- Missäs olette itse nukkunut, kun me olemme vallanneet teidän aittanne?

-- Ainahan sitä on sijaa...

-- Mutta missä me nyt olemme? kysyi Risto.

-- Korkealla mäellä, keskellä ihaninta erämaata, katso tuonne! huudahti Antero.

-- Ei! Mutta mikä on paikan nimi?

Samassa tuli isäntä tuoden heidän tupaan kuivamaan vietyjä vaatteitaan. Hänkin oli körttipuvussa, keski-ikäinen, lempeästi ja vakavasti katseleva mies.

-- Nuoret herrat taisivat tuoda kesän tullessaan, sanoi hän. Kun pohjoinen rupesi Urvolta porottamaan, niin ei luullut loppua tulevankaan.

-- Mutta sanokaahan meille, isäntä, missä me nyt oikeastaan olemme? Mikä on tämän talon nimi?

-- Tämä on Rajavaara, toinen puoli tätä on Kontojärven pitäjää, toinen Korpivaaran kappelia. Raja kulkee tuolta tuon ison kiven kohdalta myllyn luona. Sieltä näkyy Kontojärven kirkkokin.

-- Vai on tämä Rajavaara, virkkoi Risto saatuaan vaatteet ylleen. -- Me

siis kuitenkin osuimme oikeaan.

-- Onko tästä pitkältä Kontojärven kirkolle? kysyi Antero vilkkaasti.

-- Eihän tästä jos viisi neljännestä.

-- Siis voimme olla jo tänä iltana siellä.

-- Eihän nyt semmoista kiirettä.

-- Hänellä on kiire sinne pappilaan, virkkoi Risto. -- Vai niin, Rajavaara, niin, tämä on historiallisesti merkillinen paikka. Te mainitsitte jostain kivistä. Siitä olisi pitänyt ennen kulkea maakuntain raja. Minä olen niitä seikkoja tutkimassa.

-- Minä olen keräämässä vanhoja runoja ja taruja, riensi Antero sanomaan.

Isäntä loi pitkän, tutkivan katseen Anteroon ja vastasi Ristolle:

-- On kulkenut maakuntain raja ja uskojen, ja kulkee vieläkin.

-- Se on tässä lähellä?

-- Tuossahan se on ihan --

Se oli vähän matkaa aitasta mäkeä ylös sen korkeimmalla paikalla; lähellä sitä oli tuulimylly.

Sieltä oli näköala vielä avarampi kuin äsken pirtin perältä. Näkyi uusi maailma toiselta puolen Rajavaaran ja pitkin sen harjannetta. Se oli

siltä puolen vielä suurempi, vielä mahtavampi.

-- Tuolla näkyy kirkko, sanoi isäntä.

-- Missä se on? huudahti Antero.

Mutta samassa hän erotti sen jyrkän katon ja tornin. Se näkyi metsäisen selänteen yli ja sen takaa, omituisena ilmiönä keskellä metsäistä maisemaa, niinkuin olisi siinä jotain väijynyt ja jotain vartioinut. Sen ympärillä oli siellä etäällä, mikäli voi erottaa, asutus tiheämpää.

-- Harjan ja tornin voi tästä nähdä, mutta ikkunoitaan myöten se on metsän peitossa. Kun tuota myllyä tekivät, niin sanoivat katolle kimmeltäneen ikkunoidenkin.

-- Näkykö pappilakin?

-- Pappilata ei näy, se on alempana Kontosuvannon kainalossa, mutta korkeain puutarhakoivujen latvoja näkyy vähäisen, jos osannette tarkastaa kirkon ja tapulin välitse.

-- Koivut, puutarhakoivut, näkyvätkö ne ... nyt ne erotan! -- ja pienoinen puna levisi Anteron poskille... Hän oli puhunut niistä. Hän oli niiden alla istunut.

-- Risto, katso, sieltä näkyy Kontojärven pappilan puutarhan koivut!

Mutta Risto ei välittänyt puista eikä kirkoista eikä näköaloista. Hän kierteli kiveä ja raaputteli sammalta sen kupeilta jotain etsien.

-- Mutta voudin talo näkyy, jatkoi isäntä, -- se on aivan lähellä

pappilaa, se on tuo iso keltainen talo niemen nenässä.

-- Näkyisi täältä vielä toinenkin kirkko, jos ei ihan pahimmoilleen sattuisi vaaran kärki eteen, -- ja isäntä viittasi päinvastaiseen suuntaan, pohjoista kohti, osoittaen korkeata, pitkää vuorta, joka koillisilla ilmoilla kohosi, kaikkia muita seläniteitä ylempänä.

-- Se on Ristivaara, ja sanotaan sitä Panuvaaraksikin, ja kirkko on sen pohjoispäässä.

Antero etsi jotain muistostaan ja löysi sen: synkän korkean kallioseinän, joka loi kylmän varjonsa jäälle heleänä talviaamuna, kun hän istui äitinsä sylissä reessä ja hevosen kaviot iskeä karskahtelivat kovaan hankiaiseen.

-- Sen sanotaan saaneen nimensä vanhasta noidasta, jonka olisi pitänyt siellä uhrejaan tehdä, entisen Kontolan papin olisi pitänyt polttaa paljaaksi vuori eikä sen enää sen koommin mitään kasvaneen. Tätä meidän mäkeä myöten olisi ollut maailma tuolla puolen pakanallista, mutta tästä kirkolle ristittyä. Sanovat vanhat kuulleensa, että tältä kiveltä oli noita käynyt kirkon kiroomassa. Kirkko olisi muka nurin noussut ilmaan seisomaan, vaan ei ollut mikään auttanut. Oli otettu velho kiinni ja poltettu, -- jos lienee totta, mitä puhuvat -- mikäpä ne tietnee. Kerrotaan niiden taistelleen ja sotiakin käyneen.

-- Uskoistaan?

-- Uskoistaan ja alueistaan.

-- Vai niin, vai niin, virkkoi Risto, tullen esiin kiven takaa, ne ovat kai taruja kaikki, mutta se on hyvin luultavaa, että tässä on kulkenut

vanha maakuntain raja -- etsin täältä jotain merkkiä.

-- Pitäisi siinä päivänpuoleisessa kyljessä olla merkki jonkunlainen,
niinkuin ihmiskädellä tehty.

Isäntä laskeutui Riston luo etsimään kivistä rajamerkkiä.

Mutta Antero seiso yhä kivellä, joka oli tasainen kuin pöytä. Isännän sanat olivat saaneet hänen mielikuvituksensa täyteen lentoon. Sotia ja taisteluita eri uskoista, pakanuudesta ja kristinuskosta! Noita, joka oli ehkä vanhan Väinämöisen jälkeläisiä! Tästä on kulkenut raja, tuolla pakanuus, täällä kristinuskko, hän on seisonut tässä ja kironnut nurin kirkon, ja tuolla on ollut hänen uhrivuorensa ... ja jo sukeutui runo hänen mielessään:

"Laella vuoren jylhän seisoin
ja katseheni luotehesen loin."

ja sitten jotain semmoista kuin:

"Ja kertomukset kuullakseni
kummat taru toi!"